

JOHN LOCKE

İnsan Anlığı Üzerine Deneme

27 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler

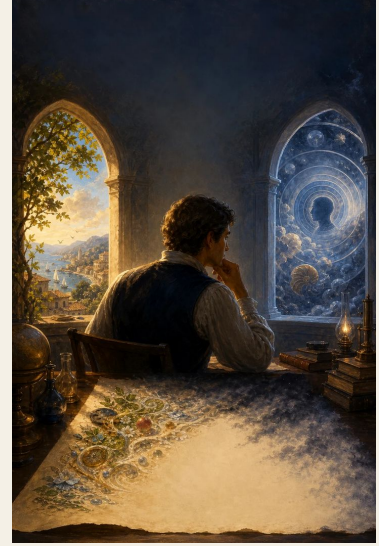
Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

Karanlık bir odaya iki pencere açıldığını düşünün. Birinden renk, ses ve sıcaklık; diğerinden düşünme, isteme ve kuşku duyma deneyimi girer. Locke zihnin malzemesini bu iki kaynaktan, duyum ve iç gözleminden topladığını söyler.

Bu kitap nasıl okunmalı?

Zihnin fikirlerini nereden bulduğunu, kelimelerin nasıl yanıltabildiğini ve insan bilgisinin nerede kesinlikten olasılığa geçtiğini gündelik deneyimden hareketle araştıran büyük empirizm klasiği.

Dört kitaplık dev eser doğuştan fikir eleştirisinden ide, dil ve bilgiye ilerler. Rehber basit-bileşik ide, birincil-ikincil nitelik, töz, kişisel özdeşlik, soyutlama, bilgi derecesi ve olasılığı açar; 'boş levha'yı pasif ve içeriksiz beyin sloganına indirgemez.

Bir çocuk ateşe yaklaşır; parlaklık görür, sıcaklık hisseder, sonra acıyı hatırlar. Zihin bu basit deneyimleri bir araya getirip ateş, tehlike ve kaçınma fikirleri kurar. Öğrenme boşluğa sihirli yazı değil, etkin birleştirme işidir.

KULLANIM ÖNERİSİ

Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

21 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	12	Kelimeler ide işaretidir
02	Anlığın sınırını ölçmek	13	Soyut genel ideler
03	Doğuştan ilkeler var mı?	14	Nominal ve gerçek öz
04	Boş levha ne demektir?	15	Bilgi fikirlerin uyuşmasıdır
05	Duyum ve düşünüm	16	Üç bilgi derecesi
06	Basit ideler	17	Olasılık ve ölçülü onay
07	Bileşik ideler	18	Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer
08	Birincil ve ikincil nitelikler	19	Kitap hakkında süren tartışma
09	Töz: Bilmediğimiz dayanak	20	Bugüne taşınan üç soru
10	Kişisel özdeşlik	21	Bir cümlede kitabın özü
11	Prens ile ayakkabıcı		

BİRİNCİ KISIM · AMAÇ

02. DURAK

Anlığın sınırını ölçmek

Locke zihnin fizik yapısından önce bilginin kaynağı, kesinliği ve sınırını araştırır. Yazar böylece tekil olayı daha geniş bir düzenin işareti olarak okumayı önerir.

Denizci bütün okyanusu ölçemese de gemisinin güvenli derinliğini bilmek ister. Sahnedeki şaşırtıcı sonuç tek bir kişinin niyetinden değil, küçük koşulların aynı yönde birleşmesinden doğar.

Sınır araştırması merakı bırakmak değildir. İnsan niyeti ile kurumsal sonuç aynı yönde olmayabilir; bölümün gerilimi çoğu zaman tam burada doğar.

Hangi soruda bilgi, hangisinde olasılık bulunduğunu ayırmak gerekir. Kavramı önce kendi davranışımızdaki küçük örnekte aramak, onu başkalarına yöneltilen kolay suçlamadan kurtarır.

Aynı olaya başka bir kişinin gözünden bakıldığında, “Anlığın sınırını ölçmek” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Doğuştan ilkeler var mı?

Herkesin doğuştan bildiği söylenen ilke çocuk ve farklı toplumlarda açıkça bulunmuyorsa evrensel onay kanıtı zayıftır. Bu fikir, okuru hazır hüküm vermekten alıkoyup mekanizmanın adımlarını tek tek izlemeye çağırır.

Çocuk çelişmezlik ilkesini söylemeden tutarlı seçim yapabilir. Koşullardan yalnız biri değiştiğinde sonucun da değişebilmesi, burada kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Bilinçli ifade eksikliği hiçbir doğuştan eğilim olmadığı sonucunu tek başına vermez. Geçmiş bugünün birebir kopyası saymak kadar, aralarında hiçbir bağ yokmuş gibi davranmak da yanıltıcıdır.

İlke, kapasite ve öğrenilmiş cümleyi ayırmak gerekir. Gündelik hayata taşınacak soru şudur: Bu düzen değişse kimin seçeneği artar, kimin alışkanlığı bozulurdu?

BİRİNCİ KISIM · BAŞLANGIÇ

04. DURAK

Boş levha ne demektir?

Zihin hazır fikir deposuyla doğmaz; düşüncenin içerikleri deneyimden gelir. Bu başlangıç, bölümün sonunda varılacak hükmü değil, o hükmün hangi yoldan sınanacağını verir.

Beyaz kâğıt çevredeki izlerle dolarken zihin onları karşılaştırıp birleştirir. Koşullardan yalnız biri değiştiğinde sonucun da değişebilmesi, burada kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Benzetme biyolojik yeteneklerin yokluğu demek değildir. Kitabın yazıldığı dönem ve seçtiği dil hesaba katılmadan yapılan okuma, güçlü kavramı kolayca dogmaya çevirebilir.

İçerik kaynağıyla öğrenme kapasitesini karıştırmamak gerekir. Kamusal kararı değerlendirirken ortalama sonuç kadar bedeli kimin ödediğini ve kimin konuşmadığını da sormak gerekir.

Kavramı gerçek bir karara uyguladığımızda, “Boş levha ne demektir?” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Duyum ve düşünüm

İdeler dış nesnelerin duyulara etkisinden ve zihnin kendi işlemlerini fark etmesinden doğar. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Kırmızıyı görür, sonra hatırlama ve isteme eylemimizi içeriden fark ederiz. Büyük sözcüklerin gerisindeki basit hareket görüldüğünde, bölümün iddiası hem daha anlaşılır hem de daha tartışılabilir olur.

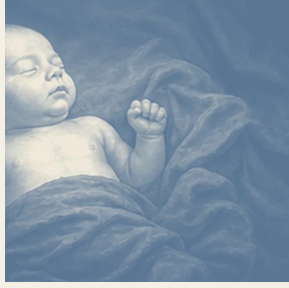
İç gözlem her zihinsel süreci saydam yapmaz. Yazarın güçlü tonu, olasılık ve bağlam payını yok etmez; gerçek hayat iki uç arasında birçok ara renk taşır.

Dış uyarı ile zihnin işlem deneyimini ayrı izlemek gerekir. Karar vermeden önce kısa vadeli kazanç ile uzun vadeli maliyeti ayırmak, bölümün merceğini hayata geçirir.

Örneği tersinden düşündüğümüzde, “Duyum ve düşünüm” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 1 / 3

İlk bağlantılar artık görünür

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

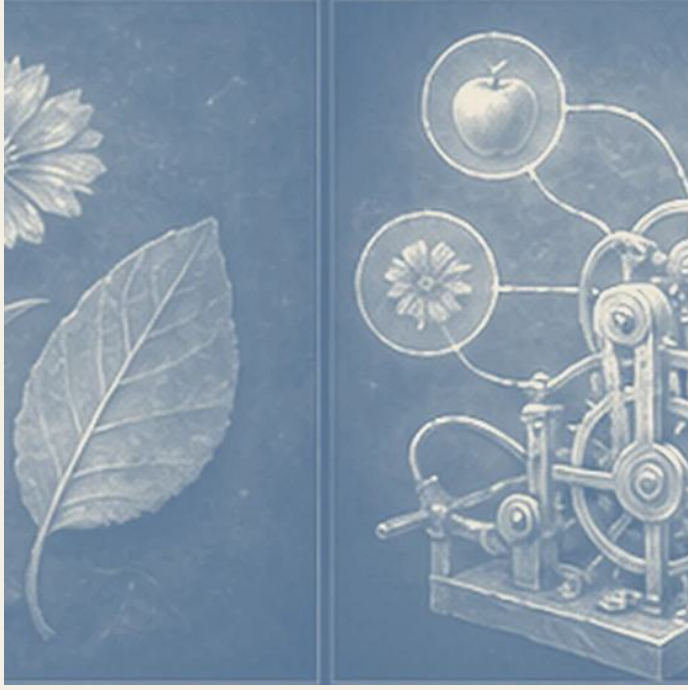
- Anlığın sınırını ölçmek
- Doğuştan ilkeler var mı?
- Boş levha ne demektir?
- Duyum ve düşünüm

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Basit ideler
- Bileşik ideler
- Birincil ve ikincil nitelikler
- Töz: Bilmediğimiz dayanak

Bağlantı sorusu: “Anlığın sınırını ölçmek” ile “Duyum ve düşünüm” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Basit ideler” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Basit ideler

Zihin renk, sertlik, tat ve hareket gibi basit ideleri aldığı biçimde deneyimler; onları yoktan üretmez. Bu yüzden iddia bir sonuç cümlesi değil, örnekleri dikkatle okumak için kullanılan bir merceğe gibi çalışır.

Hiç ananas tatmamış kişiye tadı yalnız sözle tam veremeyiz. Koşullardan yalnız biri değiştiğinde sonucun da değişebilmesi, burada kaderden değil ilişkiden söz edildiğini gösterir.

Basitlik dilsel parçalanmazlıkla aynı olmayabilir. Benzetme akılda kalıcıdır fakat dünyanın tamamı değildir; nerede bittiğini bilmek dürüst okumanın parçasıdır.

Bir kavramın hangi doğrudan deneyime dayandığını sormak gerekir. Kavramı önce kendi davranışımızdaki küçük örnekte aramak, onu başkalarına yöneltilen kolay suçlamadan kurtarır.

Bölümün görünmeyen ikinci katında, “Basit ideler” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Bileşik ideler

Zihin basit ideleri birleştirir, karşılaştırır ve soyutlayarak karmaşık nesne, kip ve ilişki fikirleri yapar. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

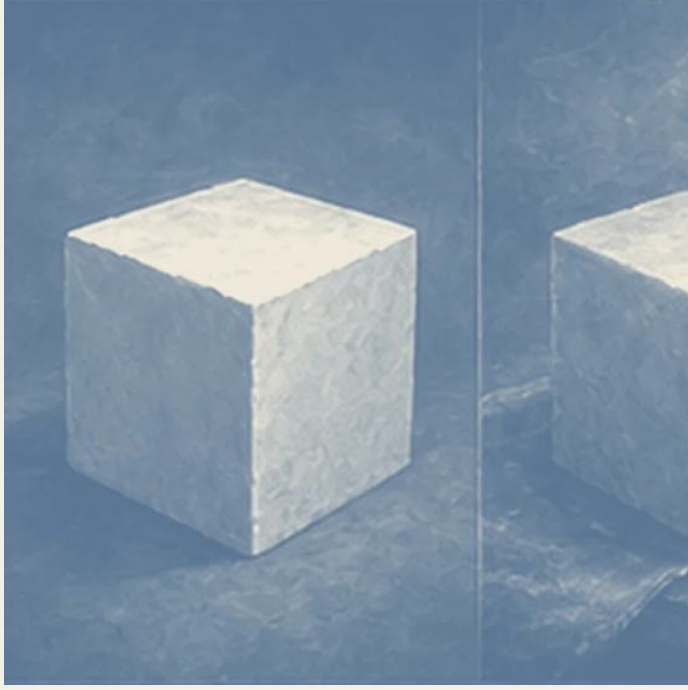
Altın, dağ ve büyüklük fikirlerinden hiç görülmemiş altın dağ kurulur. Sahneyi yavaşlatarak baktığımızda karar sandığımız şeyin öncesinde biriken birçok küçük etki fark edilir.

Birleştirme gerçek varlık garantisi değildir. Kavram bazı olaylarda merkezde, bazılarında yalnız küçük bir etkidir; ölçüyü bağlam belirler.

Düşünülebilir olanla dünyada bulunanı ayırmak gerekir. Aynı ilişkiyi sıradan bir nesnenin üretiminde, kullanımında ve atığa dönüşmesinde izlemek şaşırtıcı bağlantılar açabilir.

Bu bağlantıyı bir adım daha izlediğimizde, “Bileşik ideler” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Birincil ve ikincil nitelikler

Biçim, sayı ve hareket nesnenin yapısına; renk, tat ve ses ise bu yapının bizde doğurduğu deneyime farklı biçimde bağlanır. Yazarın temel hamlesi, alışılmış açıklamanın arkasında çalışan görünmez ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Aynı su sıcak ele soğuk, soğuk ele sıcak gelir ama kabın biçimi değişmez. Örnek tek başına kanıt değildir; yine de iddianın hangi yönde sınanacağını gösteren sağlam bir büyüteçtir.

Modern fizik ayrımı Locke'taki kadar sade bırakmaz. Yazarın görmediği deneyimler ve dışarıda bıraktığı kişiler, kavramın sınırını anlamak için ayrıca dinlenmelidir.

Deneyim niteliğiyle nesnel mekanizmayı ayrı ama ilişkili düşünmek gerekir. Dijital araçlar sahneyi değiştirmiş olsa da güven, korku, itibar ve güç arayışı yeni biçimler altında sürer.

Töz: Bilmediğimiz dayanak

Özellikleri birlikte taşıyan bir şey varsayarız fakat tözün kendisine açık bir ideyle sahip değiliz. Bu başlangıç, bölümün sonunda varılacak hükmü değil, o hükmün hangi yoldan sınanacağını verir.

Elmanın renk, tat ve sertliğinin altında onları taşıyan bilinmeyen dayanak düşünülür. Sahneyi yavaşlatarak baktığımızda karar sandığımız şeyin öncesinde biriken birçok küçük etki fark edilir.

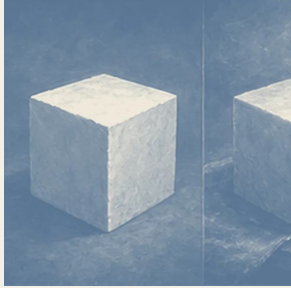
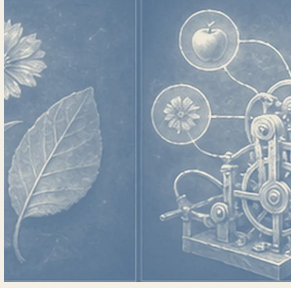
Bilinmeyen demek gereksiz demek değildir. Bu eleştiri kitabı reddetmek değil, güçlü tarafıyla aşırı iddiası arasına görünür bir çizgi çekmektir.

Varsayımın neyi açıkladığını ve neyi yalnız adlandırdığını sormak gerekir. Geçmişteki örneği bugüne kopyalamak yerine, örneğin açtığı soruyu yeni araçlar içinde yeniden sınamak gerekir.

İddianın sınırını denemek için, “Töz: Bilmediğimiz dayanak” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 2 / 3

Ayrıntılardan büyük resme

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Basit ideler
- Bileşik ideler
- Birincil ve ikincil nitelikler
- Töz: Bilmediğimiz dayanak

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Kişisel özdeşlik
- Prens ile ayakkabıcı
- Kelimeler ide işaretidir
- Soyut genel ideler

Bağlantı sorusu: “Basit ideler” ile “Töz: Bilmediğimiz dayanak” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Kişisel özdeşlik” bu yolu nasıl değiştirebilir?

ÜÇÜNCÜ KISIM · BENLİK

10. DURAK

Kişisel özdeşlik

Kişinin zaman içindeki aynılığı aynı madde veya ruh varsayımından çok bilincin geçmiş eylemi kendisine mal etmesiyle ilişkilidir. İlk bakışta küçük görünen bu değişiklik, olayın nedenini ve sorumluluğunu başka bir yerde aramamızı sağlar. Yetişkin çocukluk sözünü gerçekten kendi anısı olarak hatırlar. Aynı sahneye başka bir kişinin gözünden bakmak, açıklamanın sakladığı güç ve maliyet farkını ortaya çıkarabilir.

Bellek kesintisi ve yanlış anı güç sorunlar doğurur. Burada kanıt, yorum ve değer yargısını birbirinden ayırmak özellikle önemlidir.

Hukuki sorumluluk, beden sürekliliği ve bilinç bağıını birlikte düşünmek gerekir. Karar vermeden önce kısa vadeli kazanç ile uzun vadeli maliyeti ayırmak, bölümün merceğini hayata geçirir.

ÜÇÜNCÜ KISIM · DENEY

11. DURAK

Prens ile ayakkabıcı

Bir prensin bütün bilinci ayakkabıcının bedeninde uyansa kişi kim olur sorusu benliği bedenle aynı saymayı sınar. Kavram böyle kurulunca tartışma soyut bir tanımdan çıkar ve gözlenebilir sonuçlara bağlanır.

Yeni bedendeki kişi prensin korku ve sözlerini kendi geçmişi gibi anlatır. Sahneyi yavaşlatarak baktığımızda karar sandığımız şeyin öncesinde biriken birçok küçük etki fark edilir.

Düşünce deneyi gerçek aktarımın mümkün olduğunu kanıtlamaz. İtirazın hedefi çoğu zaman ana soru değil, o soruya verilen cevabın gereğinden fazla genişletilmesidir.

Kimlik ölçütünün sezgilerimizi nasıl değiştirdiğini görmek gerekir. Aynı ilişkiyi sıradan bir nesnenin üretiminde, kullanımında ve atığa dönüşmesinde izlemek şaşırtıcı bağlantılar açabilir.

Sahnedeki zamanı biraz yavaşlattığımızda, “Prens ile ayakkabıcı” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Kelimeler ide işaretidir

Sözcükler doğrudan nesne değil konuşanın zihnindeki ideler için işaret olarak kullanılır. Bu yüzden iddia bir sonuç cümlesi değil, örnekleri dikkatle okumak için kullanılan bir merceğe gibi çalışır.

İki kişi özgürlük derken farklı durumlar tasarlayıp aynı kelimeye anlaştığını sanır. Örneğin gücü süslü olmasından değil, kavramın hangi adımda gerçeğe dokunduğunu göstermesinden gelir.

Anlam yalnız özel zihne kapanırsa ortak dil açıklanamaz. Kavram bazı olaylarda merkezde, bazılarında yalnız küçük bir etkidir; ölçüyü bağlam belirler.

Tanımın yanında örnek ve kullanım bağlamı istemek gerekir. Bir iddia fazla rahatlatıcı geliyorsa onu yanlışlayabilecek sahneyi düşünmek, fikri daha sağlam kullanmayı sağlar.

DÖRDÜNCÜ KISIM · SOYUTLAMA

13. DURAK

Soyut genel ideler

Zihin tek tek üçgenlerden özel boyut ve rengi çekip birçok örneğe uygulanabilen genel ide kurar. Kavram böyle kurulunca tartışma soyut bir tanımdan çıkar ve gözlenebilir sonuçlara bağlanır.

Tahtadaki eşkenar ve kâğıttaki dik üçgen ortak üçgen kavramında buluşur. Bu sahne, yazarın soyut düşünceyi neden sonuçları hissedilebilen gerçek bir ana bağladığını açıklar.

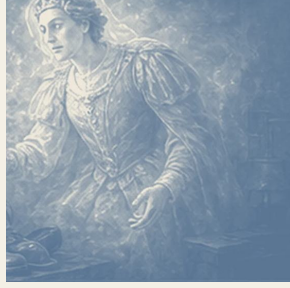
Soyutlama sürecinin psikolojik açıklaması tartışmalıdır. Açıklama olasılığı gösterir, kaçınılmaz kader ilan etmez; koşullar değişince sonuç da değişebilir.

Genel kelimenin hangi farklı örnekleri kapsadığını açıkça sınamak gerekir. Bu fikir hazır reçete sunmaz; fakat kararın gizli varsayımını görünür kılarak seçenekleri dürüstçe tartmayı sağlar.

Örneği tersinden düşündüğümüzde, “Soyut genel ideler” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 3 / 3

Son sorulara yaklaşıırken

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Kişisel özdeşlik
- Prens ile ayakkabıcı
- Kelimeler ide işaretidir
- Soyut genel ideler

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Nominal ve gerçek öz
- Bilgi fikirlerin uyuşmasıdır
- Üç bilgi derecesi
- Olasılık ve ölçülü onay

Bağlantı sorusu: “Kişisel özdeşlik” ile “Soyut genel ideler” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Nominal ve gerçek öz” bu yolu nasıl değiştirebilir?

DÖRDÜNCÜ KISIM · SINIFLAMA

14. DURAK

Nominal ve gerçek öz

Bir türe verdiğimiz ad gözlenen özellikler kümesine dayanır; nesnenin gerçek iç yapısını bütünüyle bilmeyebiliriz. Mesele sözcüğün tanımından çok, tanımın hangi eski alışkanlığı görmemizi sağladığıdır.

Altını sarı, ağır ve eriyebilir diye sınıflarız; atom yapısı başka açıklama katıdır. Olayı yaşayan kişi bütün düzeni görmese bile düzen onun seçeneklerini sessizce daraltır ya da genişletir.

Bilim gerçek yapıya hiç yaklaşamaz sonucu çıkmaz. Yazarın görmediği deneyimler ve dışarıda bıraktığı kişiler, kavramın sınırını anlamak için ayrıca dinlenmelidir.

Etiket ölçütüyle nedensel yapıyı ayırmak gerekir. Aynı ilişkiyi sıradan bir nesnenin üretiminde, kullanımında ve atığa dönüşmesinde izlemek şaşırtıcı bağlantılar açabilir.

Bölümün görünmeyen ikinci katında, “Nominal ve gerçek öz” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Bilgi fikirlerin uyuşmasıdır

Bilgi ideler arasındaki uygunluk veya aykırılığın algılanmasıdır; kapsamımız bu ilişkileri görebildiğimiz kadar uzanır. Bu nokta kaçırılırsa bölüm kolayca bir slogana dönüşür; görülürse kitabın geri kalanı yerine oturur.

Beyazın siyah olmadığını doğrudan, geometrik sonucu ara adımlarla görürüz. Aynı sahneye başka bir kişinin gözünden bakmak, açıklamanın sakladığı güç ve maliyet farkını ortaya çıkarabilir.

İde merkezli çerçeve dış dünya sorununu büyütür. Açıklama olasılığı gösterir, kaçınılmaz kader ilan etmez; koşullar değişince sonuç da değişebilir.

Kavram ilişkisiyle gözlemsel doğrulamayı birlikte kurmak gerekir. Bu fikir hazır reçete sunmaz; fakat kararın gizli varsayımını görünür kılarak seçenekleri dürüstçe tartmayı sağlar.

Bu bağlantıyı bir adım daha izlediğimizde, “Bilgi fikirlerin uyuşmasıdır” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Üç bilgi derecesi

Sezgisel bilgi doğrudan, tanıtlayıcı bilgi ara kanıtla, duyuşsal bilgi dış nesnenin mevcut deneyimiyle gelir. Mesele sözcüğün tanımından çok, tanımın hangi eski alışkanlığı görmemizi sağladığıdır.

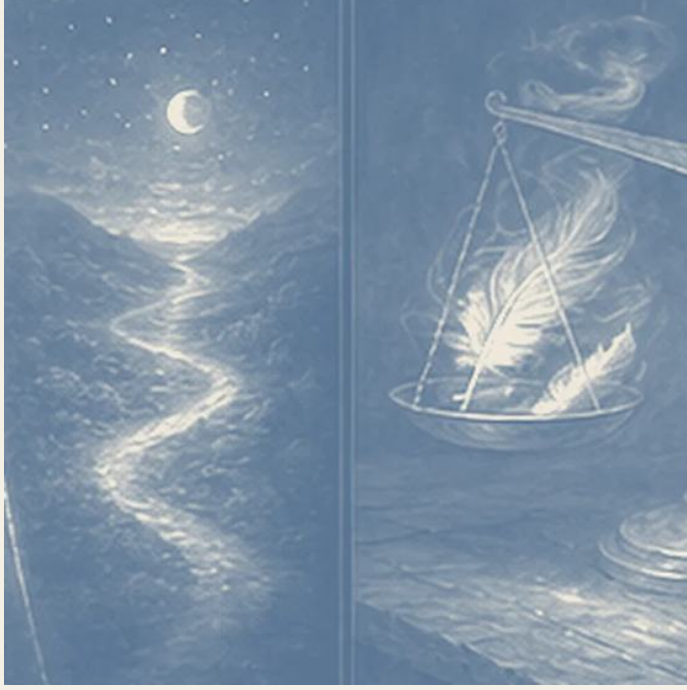
Kendi varlığımızı doğrudan, teoremi ispatla, masadaki bardağı duyuyula biliriz. İnsan yüzü eklenince tartışmanın bedeli de görünür olur; kavram yalnız kitap sayfasında kalmaz.

Duyusal bilgi matematik kesinliğine sahip değildir. Açıklama olasılığı gösterir, kaçınılmaz kader ilan etmez; koşullar değişince sonuç da değişebilir.

İddianın gerektirdiği kanıt düzeyini baştan belirtmek gerekir. Sosyal medyadaki kesin hüküm karşısında hangi kanıtın eksik olduğunu sormak, acele genellemeyi durdurabilir.

Büyük resmi yeniden kurduğumuzda, “Üç bilgi derecesi” ile İnsan Anlığı Üzerine Deneme kitabının ana sorusu arasındaki bağ belirginleşir. İlk paragraftaki iddia ile örnekteki somut sonuç yan yana durduğunda, tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın neden yetersiz kaldığı görülür. Burada önemli olan ayrıntıları rastgele çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini bulmaktır. Böylece bölüm, ezberlenecek bir cümleden çıkıp yeni bir olay karşısında sınanabilecek düşünme aracına dönüşür.

Olasılık ve ölçülü onay

Kesin bilginin az olduğu hayatta tanıklık, deneyim ve uyum derecesine göre olasılıklı yargı veririz. Bu fikir, okuru hazır hüküm vermekten alıkoyup mekanizmanın adımlarını tek tek izlemeye çağırır.

Doktor tek belirtiyile kesin konuşmak yerine birçok bulgudan güçlü olasılık çıkarır. Bu sahne, yazarın soyut düşüncüyü neden sonuçları hissedilebilen gerçek bir ana bağladığını açıklar.

Olasılık keyfî kanaat değildir. İtirazın hedefi çoğu zaman ana soru değil, o soruya verilen cevabın gereğinden fazla genişletilmesidir.

Kanıt gücü değişince inancın derecesini de değiştirmek gerekir. İşyerinde ya da evde kişiyi suçlamadan önce davranışı üreten koşulu değiştirmek daha öğretici bir deney olabilir.

SON DURAKLAR · SINIR

18. DURAK

Kitabın kolay yanlış anlaşılacağı yer

Locke 'insan doğuştan hiçbir kapasite, mizaç veya eğilim taşımaz' demez. İtirazı hazır ve bilinçli fikirlerle ilkelerdir; deneyimi işleyen yetiler yine vardır.

Boş defter kendiliğinden roman yazmaz. Algı, karşılaştırma, birleştirme ve soyutlama olmadan izler bilgiye dönüşmez; bu yüzden boş levha pasif fotokopi değildir.

İnsan Anlığı Üzerine Deneme için doğru okuma, güçlü cümleyi tek başına taşımak yerine onu destekleyen örneği ve sınırını da birlikte hatırlamaktır.

SON DURAKLAR · TARTIŞMA

19. DURAK

Kitap hakkında süren tartışma

Deneme modern empirizmin, dil felsefesinin ve kişisel özdeşlik tartışmasının kurucu eserlerinden oldu; bilginin sınırını araştırmayı felsefenin merkezine taşıdı.

Doğuştanlık eleştirisinin çağdaş bilişsel bilim karşısında fazla geniş kaldığı, birincil-ikincil nitelik ayrımının zorlandığı, 'ide perdesi'nin dış dünya şüpheciliği yarattığı ve bellek ölçütünün döngüsel olabildiği söylendi.

Bir esere yöneltilecek ciddi itiraz, onu otomatik olarak değersizleştirmez. İnsan Anlığı Üzerine Deneme bugün hâlâ okunuyorsa bunun nedeni yalnız verdiği cevaplar değil, itirazların bile çevresinde dönmeye devam ettiği güçlü sorulardır.

SON DURAKLAR · BUGÜN

20. DURAK

Bugüne taşınan üç soru

Bu fikrin deneyim kaynağı nedir? Kelimeyi aynı anlamda mı kullanıyoruz? Kesin bilgi mi yoksa güçlü olasılık mı taşıyorum?

Bugün kesin bildiğinizi sandığınız bir cümleyi seçin. Duyum, iç gözlem, tanıt, tanıklık ve varsayım paylarını farklı renklerle işaretleyin.

İnsan Anlığı Üzerine Deneme bu soruların hemen cevaplanmasını beklemez. İyi kitap bazen yeni bir bilgi vermekten önce, doğal sandığımız bir duruma başka gözle bakmayı öğretir.

SON DURAKLAR · ÖZ

21. DURAK

Bir cümlede kitabın özü

Zihnın içerikleri duyum ve düşünümünden gelir; zihin onları birleştirip adlandırır, fakat dürüst düşünce bilginin dar kesinlik alanıyla geniş olasılık alanını ayırır.

Akılda tutulacak son görüntü, lacivert, gümüş ve sıcak kehribar tonlarında karanlık bir zihne açılan iki pencereden renkli duyumların ve içe dönen düşünce halkalarının girip kavram ağacına dönüştüğü sahnedir. Bu görüntü ayrıntıların yerini tutmaz; ana soruya geri dönmek için bir işaret levhasıdır.

İnsan Anlığı Üzerine Deneme adlı özgün eseri okumak, burada sadeleştirilen yolun ritmini, kanıtlarını ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehber kapıyı kapatmak için değil, ardındaki odanın neden ilginç olduğunu göstermek için hazırlandı.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

[1] Project Gutenberg - Essay Concerning Human Understanding I

[2] Project Gutenberg - John Locke

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

İnsan Anlığı Üzerine Deneme adlı özgün eseri okumak, burada sadeleştirilen yolun ritmini, kanıtlarını ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehber kapıyı kapatmak için değil, ardındaki odanın neden ilginç olduğunu göstermek için hazırlandı.